

Η κληρονομιά του Κωνσταντίνου Καραμανλή

Εκδηλώσεις με τη συμπλήρωση 15 χρόνων από τον θάνατο του πολιτικού που οραματίστηκε την Ελλάδα μέσα σε μια ενωμένη Ευρώπη

Του **ΣΤΑΜΟΥ ΖΟΥΛΑ**

Με τη συμπλήρωση 15 ετών από τον θάνατο του Κωνσταντίνου Καραμανλή και τις προγραμματιζόμενες εκδηλώσεις, με εναρκτήρια την ημερίδα του ομιώνιμου ιδρύματος την ερχόμενη Τετάρτη 6 Μαρτίου, στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών (7 μ.μ.), με τίτλο «Κωνσταντίνος Καραμανλής: Τότε και Τώρα», πολλοί διερωτώνται: Αν υπήρχε στην ενεργό πολιτική ο Κ.Κ., θα φθάναμε στη σοβούσα κρίση; Πώς θα χειριζόταν ο μεγάλος Έλληνας πολιτικός τη σημερινή κατάσταση; Βεβαίως, τα ερωτήματα είναι θεωρητικά. Εκφράζουν, όμως, την κοινή αίσθηση, πως έχουν εκλείψει οι μεγάλοι πολιτικοί ηγέτες, οι οποίοι θα μπορούσαν να προλάβουν ή να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τη δεινή κρίση, που πλήττει όχι μόνον την Ελλάδα, αλλά και την Ευρώπη. Προσπαθώντας να απαντήσω στην πρώτη ερώτηση, πρέπει να υπενθυμίσω πως ο Κ.Κ. από το 1978 βίωσε πως ο δρόμος για την ευρωπαϊκή

ενοποίηση θα ήταν δύσκολος. Θα χρειαζόταν, είχε πει σε ομιλία του στη Χάγη, «να παραμερισθούν οι στείροι ανταγωνισμοί, που υποκινούνται άλλοτε από μικροσυμφέροντα και άλλοτε από ξεπερασμένους εθνικούς εγωισμούς: προπαντός δε, θα χρειαζόταν να συνειδητοποιήσουμε όλοι το γεγονός ότι τα μεγάλα και ιστορικά έργα — όπως είναι η ευρωπαϊκή ενοποίηση — απαιτούν ανάλογες θυσίες». Προφανώς, λοιπόν, αν ο Κ.Κ. βρισκόταν στην εποχή μας θα έδινε πρωτίστως τη μάχη του στην Ευρώπη και πάνω στα εμπονήματα, εγκαίρως από τον ίδιο, προβλήματα, τα οποία αποτελούν την ουσία της σημερινής κρίσης. Άλλωστε, και οι εκπροσωπούσε μια μικρή χώρα, διέθετε πάντα πολλαπλάσιο διεθνές κύρος, με ανάλογα μεγάλη απήχηση.

Το τελευταίο αυτό, σε συνδυασμό με την αναγνωρισμένη, διεθνή, πολιτική του διορατικότητα, με οδηγεί στην απάντηση και του δεύτερου ερωτήματος. Εν όψει της κρίσης, ο Κ.Κ. θα είχε, τουλάχιστον προ 25ετίας, προσπαθήσει

Η επιστροφή του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην Ελλάδα, στις 24 Ιουλίου του 1974.

να θωρακίσει τη χώρα μας. Δεν διατίθεντο πια ως τότε οι εθνικοί πόροι. Ενδεχομένως θα προσέκρινε και εκείνος σε οφθορά και αδιότακτη αντιπολίτευση. Εξάλλου, είχε πει στον Κων. Τότσο: «Δεν νομίζω ότι υπήρξε μεγάλος. Φαινομια, ίσως, μεγάλος, γιατί δεν είχα άδικο αντιπάλους». Αποχωρώντας δε από την πολιτική το 1963, είχε δηλώσει στους βουλευτές του: «Όταν ένας πολιτικός γνωρίζει αυτό το οποίο πρέπει να γίνει στη χώρα του και δεν μπορεί να το πραγματοποιήσει, διότι του αρνούνται τις αναγκαίες προϋποθέσεις, οφείλει να αποσυρθεί αντί να κάνει συμβιβασμούς με τη συνείδησή του». Συναφές είναι και το εξής: ρωτήθηκε κάποτε ο Κ.Κ. αν κάθονταν οι συνθήκες τον επανηρωτικό ή αυτός τις συνθήκες. Και ο Κ.Κ. απάντησε: «Αυτά τα δύο (επανηρωτικό και συνθήκες) βρισκόταν σε θέση αλληλεξάρτησης. Για να γραφεί η ιστορία, πρέπει να συμπίπτει η κατάλληλη προσωπικότητα με τις κατάλληλες περιστάσεις. Πολλοί απ' αυτούς που χαρακτηρίστηκαν με-

γύλι θα είχαν ανιστορηθεί από την Ιστορία, αν ειδικές περιστάσεις δεν τους έδιναν την ευκαιρία να ολοποιήσουν τις αρετές τους και να γίνουν πρόσωπα ιστορικά. Κατά συνέπεια, ο Κ.Κ. θα αντιμετώπιζε την επερχόμενη κρίση ως ιστορική πρόκληση. Και εν πάση περιπτώσει, όπως πιστεύω, σε καμία περίπτωση ως πρωθυπουργός ή ως Πρόεδρος της Δημοκρατίας, δεν θα ανέκταν να υποστεί (έπι των ημερών του) η χώρα μας την ταπεινώση του Μνημονίου και της διεθνούς επιστήτας.

Μπορεί να αντιπείσει κανείς πως όλα τα παραπάνω είναι θεωρητικά, όπως άλλωστε και οι εισαγωγικές ερωτήσεις. Επίσης, ότι βοοιζονται σε ρήσεις του Κ.Κ. και σε υποτιθέμενες αντιδράσεις του. Δεν θα συμφωνώ. Η πραγματική παρακαταθήκη του μεγάλου Έλληνα πολιτικού είναι το έργο του, το άθος του, οι αρχές του και η απεργκλιπη συνέπεια του μεταξύ λόγων και πράξεων. Είναι μια παρακαταθήκη, που θα έπρεπε να θεωρείται κληρονομιά για όλους τους μεταγενέστερους πολιτικούς μας.

Εαφνικό τηλεφώνημα στις... επτά το πρωί

Του **ΙΩΑΝΝΗ Μ. ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗ***

Το **περιστάκι** που ακολουθεί συνέβη την περίοδο που ήμουν υπουργός Εμπορίου, τη διετία 1975 - 77: Ήταν Κυριακή. Καταχείμιο. Δεν είχε ακόμη καλά ξεμπερώσει όταν γύρω στις 7 το πρωί κτυπάει το τηλέφωνο στο σπίτι μου στη Βούλα. Το ακούω, αλλά δεν απαντώ, διότι με τη Σόφη έχουμε ξεφυτίσει το προηγούμενο βράδυ. Επειδή επιμένουν τα κουδούνισματα, φοβάμαι μήπως έπαθε τίποτα η μάνα μου και το σπκώνα. Ήταν ο πρωθυπουργός! — Γιάννη, τι διαβάζω σήμερα στην «Καθημερινή»;

Ο έλεγχος των υπουργών, η τιμή των ραδικιών στην αγορά και το τυπογραφικό λάθος.

— Τι, κύριε Πρόεδρε; Απαντώ αιφνιδιασμένος.
— Τα ραδικία, Γιάννη, πουλιούνται 17 δραχμές το κιλό; Γιατί;
— Κύριε Πρόεδρε, τα αγορανομικά θέματα έχουν εκκωρνηθεί με απόφασή σας στον υφυπουργό τον Παναγιωτόπουλο...
— Σου έχω πει τόσες φορές, Γιάννη, ότι εγώ δεν γνωρίζω υφυπουργούς. Εγώ ξέρω τους υπουργούς! Αυτοί είναι υπεύθυνοι απέναντί μου για όλο το εύρος των αρμοδιοτήτων του υπουργείου τους. Αυτοί πρέπει να επιστεύουν όλο το υπουργείο τους!
— Μάλιστα, κύριε Πρόεδρε. Αλλά κάποιο λάθος, κάποια παρανόηση θα 'χει γίνει. Είναι αδύνατο τα ραδικία να φτάσουν τις 17 δραχμές. Θα μάθω και θα σας ενημερώσω.
— Ντύθηκαν όσο πιο γρήγορα μπορούσαν και με το αυτοκίνητό μου άρخصα να

ψάχνω να βρω περίπτερο ανοικτό να αγοράσω την εφημερίδα. Βρίσκα τελικά στο Παλαιό Φάληρο. Γυρίζω στο σπίτι και προσπαθώ να διαβάσω την εφημερίδα. Δεν τη βρίσκω. Επειτα από ψύξη ενός τετάρτου, ανακαλύπτω σε ένα ανοστό ρεπορτάζ να είναι «θαμμένα» με ψήλα γράμματα η αναφορά στα ραδικία των 17 δραχμών — χωρίς καμία μείνη ότι η τιμή τους είχε εκτιναχθεί στα ύψη. Αναζητώ τον Παναγιωτόπουλο. Δεν μπορέσα να τον εντοπίσω ούτε στην Καβάλα που ήταν η εκλογική του περιφέρεια. Αναζητώ τον γενικό διευθυντή Αγρονομίας, τίποτα. Τον αρμόδιο διευθυντή, τίποτα. Φεύγω με το αυτοκίνητο και γυρίζω πάλι στη Γλυφάδα. Ένας φίλος μανάβης κατοικεί πάνω από το κατάστημα του. Τον ξυπνάω και τον ρωτάω. Νομίζει ότι τρελάθηκα. Του ελνγώ. Μου λέει: «Επτά δραχμές!». Δεν τον πιστεύω. Επικαλούμαι την «Καθημερινή». Επιμένει. Πηγαίνουμε σ' ένα συνάδελφό του λίγο παραπέρα. Τον ξυπνάμε κι αυτόν. Ταυτίζεται με τον αρχικό. Επτά δραχμές τα ραδικία! Τότε πειθομαι και βρίσκω την ερμηνεία των 17. Ήταν τυπογραφικό λάθος! Ο δαίμων! Αυτός μας αναστατώνει κυριακάτικα.

Κυρίζω σπίτι. Τηλεφωνώ στον Πρόεδρο. «Κύριε Πρόεδρε, πρόκειται για τυπογραφικό λάθος. Το 7 έγινε 17». Και ο Καραμανλής: «Είπα κι εγώ!!!».

Ακόμη αναρωτιέμαι πώς μπόρεσε κι εντόπισε ένα τριτεύρουσ φύσεως ρεπορτάζ και «κόλλησε» στην τιμή των ραδικιών. Η περίπτωση, πάντως, αποδεικνύει το μέγεθος του ενδιαφέροντος του Καραμανλή για το κόστος διαβίωσης των χαμηλών εισοδημάτων ομάδων, αλλά και για την προστασία των καταναλωτών. Επίσης, αποδεικνύει ότι έτσι διοικούσε ο Καραμανλής. Και ο τρόπος αυτός ήταν αποτελεσματικός.

* Ο κ. Ιωάννης Μ. Βαρβιτσιώτης έχει εκλεγεί 13 φορές βουλευτής.

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής με τον Γάλλο πρόεδρο Βαλερί Ζισκάρ ντ' Εστίν, με τον οποίο τον συνέδεε προσωπική φιλία.

Με τον Αμερικανό πρόεδρο Αϊζενχάουερ (πάνω) και τον Ιταλό πρόεδρο Σάντρο Περτίνι (κάτω).

Με δύο μεγάλους Ευρωπαίους ηγέτες: τον Γάλλο πρόεδρο Φρανσουά Μιτεράν (αριστερά) και τον Γερμανό καγκελάριο Χέλμολτ Χέλμολτ (δεξιά).

Μια ιστορική στιγμή: η Υπογραφή Συμφωνίας Προσχώρησης στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, Ζάππειο 28 Μαΐου 1979.

Με τον Γερμανό καγκελάριο Χέλμολτ Κολ (αριστερά) και μια παλαιότερη συνάντησή με τον Γάλλο πρόεδρο Ντε Γκιω (δεξιά).

ΑΠΩΣΗ

Η στρατηγική της πολιτικής ηγεσίας

Του **ΠΑΣΧΑΛΗ Μ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΑ***

Πολύ λίγοι πολιτικοί ηγέτες μισήθηκαν τόσο πολύ από τους σύγχρονούς τους όσο ο Κωνσταντίνος Καραμανλής. Συγχρόνως πολύ λίγοι πολιτικοί θα μπορούσαν να αισθανθούν τόσο δικαιωμένοι σε σχέση προς τις στρατηγικές επιλογές που έθεσαν για τη χώρα τους, μετέκοντας σε μια μοναδική τριάδα στην ελληνική πολιτική ιστορία, πλάι στον Ιωάννη Καποδίστρια και τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Χωρίς σοβαρή δόση υπερβολής θα μπορούσε να λεχθεί ότι οι τρεις αποτελούν τους σημαντικότερους πολιτικούς ηγέτες της νεότερης Ελλάδος, τους οποίους συνδέει μια κοινή στρατηγική επιλογή: η μετέμφωψη της Ελλάδος σε μια σύγχρονη ευρωπαϊκή πολιτεία. Από τους τρεις ο Καποδίστριας πλήρωσε με τη ζωή του τον οραματισμό του, ο ΕΑ. Βενιζέλος προκάλεσε τα πιο ακραία πάθη των πολιτικών του αντιπάλων και πέθανε εξόριστος, ο Καραμανλής μόνον καθόρθως να επιβεί και να επιτύχει τη στόχευσή δια τις οποίες επικεκήρησε να διασφαλίσει τον εκσυγχρονισμό και την ευρωπαϊκή ταυτότητα της χώρας, την ένταξή της στους θεσμούς της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Η σαφήνεια με την οποία προσδιόρισε τα εθνικά συμφέροντα υπήρξε μέγιστο μάθημα το οποίο κατέλιπε στην ελληνική πολιτική σκέψη.

Πα, μετά τη μεταπολίτευση, οπότε και έκρινε ότι η οργανική ενσωμάτωση της χώρας στους κοινούς ευρωπαϊκούς θεσμούς προσέφερε στην ισχυρότερη εγγύηση της συνταγματικής νομιμότητας και της ασφάλειας της χώρας. Η πολιτική λογική που υπαγόρευσε τη στρατηγική του Καραμανλή θα μπορούσε να εληγήσει και τη στάση του, ως προέδρου πλέον της Ελληνικής Δημοκρατίας, απέναντι στην ανερχόμενη πλνμμηρία του λαϊκισμού μετά το 1981. Η στάση του υπαγορεύθηκε κατά τη γνώμη μου από την πεποίθησή ότι η τήρηση της συνταγματικής νομιμότητας, δηλαδή ο αυστηρός περιορισμός του στα προεδρικά καθήκοντα, προείχε πάσης άλλης επιλογής, εφόσον δεν κινδύνευε η συμμετοχή της χώρας στους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Ο Καραμανλής προφανώς είχε πεισθεί ότι ο Ανδρέας Παπανδρέου δεν θα τολμούσε να θέσει εν αμφιβολή τη συμμετοχή της χώρας στην ΕΟΚ, παρά την ανεύθυνη σχετική ρητορική που προηγή-

θηκε της «αλλαγής» του 1981. Πιστεύω ότι αν ο Παπανδρέου δοκιμαζέ να ακυρώσει με οποιονδήποτε τρόπο τη συμμετοχή της χώρας στην ΕΟΚ ο Καραμανλής θα αντιτασσόταν θεσμενά για να αποτρέψει ένα τέτοιο καταστρεφικό για τη χώρα εκδοχή.

Εν τέλει η δικαιοσύνη του Καραμανλή έγκειται στη σαφήνεια της στρατηγικής του. Υπήρξε πολιτικός ηγέτης άξιος του ονόματός του ακριβώς λόγω της συναίσθησης ευθύνης που τον διακατείχε να παιδαγωγεί την κοινή γνώμη για την αναγκασιότητα που προσδιόριζε τα εθνικά συμφέροντα της χώρας. Μέρος της διαπαιδαγωγίας αυτής υπήρξε και η προσήλυση στις αξίες του φιλελευθερισμού μετά το 1974, ιδεολογία την οποία συνδέει με το εθνικό συμφέρον και μετέβαλε σε πράξη με την πλήρη επαναφορά της ομιλότητας στην πολιτική ζωή της χώρας. Η σαφήνεια με την οποία προσδιόρισε τα εθνικά συμφέροντα και ο συνεκτικότητα και υπευθυνότητα της στρατηγικής με την οποία προσπάθησε να τα προαγάγει υπήρξε, ελέω ΚΑΕΑ, ισχυρή εστία ουδετεροφιλίας, και η οποία σήμερα διλώνει επί επιθυμεί τη σύνδεση και με το ΝΑΤΟ.

* Ο κ. Π. Μ. Κιτρομηλής είναι καθηγητής της Πολιτικής Επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

ΑΠΩΣΗ

Επιβεβαίωση της επιλογής του

Του **ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΑΙΡΙΑ***

Δεκαπέντε χρόνια από τον θάνατό του, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής παραμένει επικαιρός, καθώς η κληρονομιά του αποτέλεσε την ασφαλή αφετηρία για την υπέρβαση της βαθιάς κρίσης που μαστιίζει τη χώρα. Στο πλαίσιο αυτό, ο Καραμανλής απαντείται, σχεδόν από όλους, για την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ, αλλά επικρινεται από κάποιους για τον «κρατισμό» της δεύτερης προθυπουργίας του αλλά και την «ποικωπικτικότητα» του στον λαϊκισμό στη μετά το 1981 εποχή.

Η παρακαταθήκη του Κ. Καραμανλή αποτελεί την ασφαλή αφετηρία για την υπέρβαση της βαθιάς κρίσης που μαστιίζει τη χώρα.

Το ότι η ευρωπαϊκή επιλογή του Καραμανλή έχει καταστεί ηγαιωμένη εθνική στρατηγική αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι παρά την τρέχουσα μεγάλη καθίζηση του βιοτικού επιπέδου των Ελλήνων, οι περισσότεροι συνεχίζουν να επιθυμούν τη διατήρηση της Ελλάδας στον σκληρό πυρήνα της ενωσιακής διαδικασίας, δηλαδή στο ευρώ. Επιπλέον, η επιλογή του Καραμανλή υποθετήθηκε ακόμα και από τον Κίτρο, που για δεκαετίες υπήρξε, ελέω ΑΚΕΑ, ισχυρή εστία ουδετεροφιλίας, και η οποία σήμερα διλώνει επί επιθυμεί τη σύνδεση και με το ΝΑΤΟ.

Ο Καραμανλής διείδε από την πρώτη στιγμή τη δυναμική της ΕΟΚ, αντί της θνηγοινότητας ΕΖΕΣ, νωρίτερα από το σύνολο οι μόνον των Ελλήνων πολιτικών αλλά και των περισσότερων Ευρωπαίων. Η πρόμνη, διαρκής και επί-

* Ο κ. Δημ. Καιρίας είναι αν. καθηγητής Διεθνών Σχέσεων στο Πάντειο Πανεπιστήμιο.